

22

ErfgoodBrief Breda

- 1 **Erfgoodbrief gaat digitaal**
- 2-4 **Macht en pracht aan de Nieuwstraat**
Hofhuizen op Open Monumentendag
- 5 **Bouwhistorisch Onderzoek Binnenstad (BOB) gestart**
- 5 **Beschermd Stadsgezicht Breda uitgebreid**
- 6 **De filosofie van het voortuintje**
- 7-10 **Een selectie uit het archeologisch veldwerk in Breda in 2012**
- 11-12 **De bossen, het grootste Nassaumonument van Breda**

Erfgoodbrief gaat digitaal

Selçuk Akinci, Wethouder Mobiliteit, Duurzaamheid en Cultuur Het erfgoed in de stad vertelt het verhaal van ons verleden. Het zegt ons waar we vandaan komen. En wie we zijn. We moeten dat verhaal wél leren lezen. En doorgeven. Dat doen we sinds 2004 onder andere via deze ErfgoodBrief. Nu, na tien jaar, is het tijd een andere weg in te slaan. Een digitale weg. Op het web kunnen we actueler zijn, makkelijker verbindingen leggen en meer materiaal laten zien dan via de gedrukte ErfgoodBrief. Digitaal betekent ook een groter bereik, met meer mogelijkheden om de lezers te betrekken bij ontwikkelingen. Erfgoed laat zich digitaal ook goed vastleggen en bestuderen. Digitaal is een verhaal ook makkelijk te delen, zodat u het Bredase erfgoedverhaal weer kunt 'doorvertellen'.

Na dit nummer komt er in december nog een speciale Kidz-editie. Vanaf volgend jaar start de maandelijkse digitale nieuwsbrief op de gemeentelijke website. Wanneer u uw mailadres stuurt naar **erfgoodbrief@breda.nl** onder vermelding van 'nieuwsbrief digitaal' ontvangt u de digitale versie voortaan ook in uw mailbox.

Macht en pracht aan de Nieuwstraat

Hofhuizen op Open Monumentendag

Renske Eernisse, Marc Berends en Gerard Otten Macht & Pracht is het thema van de Open Monumentendag 2013. Op zaterdag 14 september gaat de aandacht uit naar de verschillende soorten macht die Breda door de eeuwen heen hebben gevormd en de pracht die daarmee gepaard ging. In Breda kennen we natuurlijk de adellijke macht, later gevolgd door de industriële macht, de rechterlijke macht en krijgsmacht en niet te vergeten de kerkelijke macht. De rijkdom, schoonheid en grootsheid die macht kan voortbrengen is overal om ons heen in gebouwen terug te vinden, zoals het Kasteel van Breda, diverse hofhuizen in de binnenstad, de kerken, buitenplaatsen en landgoederen, zoals Wolfslaar, maar ook in rijk gedecoreerde handels- en kantoorgebouwen.

Monumentenzorg zoals wij die kennen was tot in de negentiende eeuw onbekend. Kerken en grote gebouwen werden wel in stand gehouden, maar vooral uit een economisch principe. Panden werden aangepast aan de veranderende mode, wat vaak goedkoper was dan ze af te breken en iets nieuws te bouwen. Sinds het ontstaan van de monumentenzorg gaan we anders om met historische panden. Oude panden worden behouden omwille van zichzelf. Dat betekent dat we voor grote, historische panden die hun functie zijn kwijtgeraakt een nieuwe, passende bestemming moeten vinden. Op Open Monumentendag laten we al deze aspecten van monumentenzorg zien.

Adellijke woningen

In de oude binnenstad vinden we meerdere panden die we aanduiden als hofhuizen of adellijke woningen. In andere steden worden deze ook wel elitewoningen genoemd of stadspaleizen. In de middeleeuwen kwamen de steden op en veel adellijke families die een kasteel op het platteland hadden, bouwden ook een representatieve woning binnen de stadsmuren. In Breda hadden deze families

Huis Waalwijk met zijn Antwerpse poortje en een hek voor de stoep, toen het huis nog bewoond werd. Foto: Ben Speekenbrink, 1967.
(Collectie Stadsarchief Breda)

Petrus Roverius van Mierlo, een van de bewoners van de Nieuwstraat in de negentiende eeuw. Foto: Kannemans en Zoon, circa 1860-1880. (Collectie Stadsarchief Breda)

Het bekende torentje van het Huis Assendelft. Aan de buitentzijde is dit nog het enige herkenbare gotische element.

vaak een band met de Nassaus. De adellijke woningen waren heel wat groter dan gewone woningen, maar ze onderscheidden zich ook door statussymbolen, zoals een voorplein of een poort (eventueel met familiewapen) met een binnenplein en traptorentjes en galerijen. Hofhuizen zijn meestal samengesteld uit meerdere bouwlichamen in een L- of een U-vorm. Achter het huis bevond zich meestal een grote hof of tuin, soms met een boomgaard. In de Nieuwstraat vinden we naast elkaar drie hofhuizen: Huis Waalwijk (nr. 21), Huis Bruheze (nr. 23) en Huis Assendelft (nr. 25). Op de plaats van Nieuwstraat 27-29 stond tot rond 1900 het Huis Nederveen. Later werd dit vervangen door het Liefdegesticht. De huizen zijn allemaal genoemd naar de families

Open Monumentendag Breda 2013

Tijdens Open Monumentendag zal inmiddels zijn gestart met de werkzaamheden aan de panden in de Nieuwstraat. Onder begeleiding van de aannemer en met bescherming van een bouwhelm is het mogelijk de panden te bezoeken. ('Hard hat tour'). Deelname is mogelijk na aanmelding. Voor verdere informatie zie:

www.openmonumentendagbreda.nl

die er verblijf hielden. Huis Assendelft was vanaf 1470 de woning van Jan de bastaard van Nassau, de natuurlijke zoon van graaf Jan IV van Nassau. Via zijn kleindochter Adriana van Nassau kwam het in handen van de familie Assendelft. Oorspronkelijk waren het allemaal gotische huizen met trapgevels en kruiskozijnen. Het gotische torentje van Huis Assendelft is hiervan het enige nog zichtbare kenmerk. Inwendig zien we nog wel oude kelders en een constructie van moerbalken en kinderbinten. De oude indeling is vaak later gewijzigd door nieuwe tussenmuren en verborgen achter gestuukte plafonds.

Vrede van Breda

Tijdens de vredesonderhandelingen in Breda in 1667 waren de delegaties van Nederland, Engeland, Frankrijk, Zweden en Denemarken gehuisvest in verschillende hofhuizen. Het waren de enige huizen die groot en aanzienlijk genoeg waren om als ambassade dienst te kunnen doen. De Zweedse ambassadeurs verbleven in de Nieuwstraat en reden van daaruit met een karos met zes paarden naar het Kasteel.

Veranderd gebruik

In de negentiende eeuw werden de hofhuizen voorzien van witgepleisterde neoclassicistische voorgevels met schuiframen en kroonlijsten. Er woonden nog steeds rijke families, zoals de Van Mierlo's. In de twintigste eeuw werd dit soort huizen te groot en te duur om als particuliere woning te gebruiken. De familie Van Mierlo verhuisde naar een villa aan de rand van het Mastbos. Veel oude herenhuizen werden kantoren en schoolgebouwen. In 1899 kochten de Zusters Penitenten Recollectinen uit Roosendaal het Huis Nederven, sloopten dit en bouwden hier in 1904 het Liefdegesticht, met kapel. Aan de overzijde bouwden zij enkele schoolgebouwen (later gesloopt), die door een gang onder de straat verbonden werden met het klooster. Langzamerhand namen zij ook de andere hofhuizen in gebruik.

Verval en verwachting

In de jaren tachtig van de vorige eeuw werden het klooster en de scholen opgeheven. De gebouwen werden verkocht aan de gemeente Breda, die er studenten in huisvestte. Nadat in 2003 de studenten vanwege de brandgevaarlijke situatie het complex moesten verlaten, probeerde de gemeente marktpartijen te vinden om het kloostercomplex te herontwikkelen. Intussen werden de panden tijdelijk bewoond door antikraakwachten. In 2003 werden het com-

De huidige situatie van de panden in de Nieuwstraat: dichtgespijkerde ramen en vol met graffiti.

In het inwendige zien we nog moerbalken en kinderbinten uit de zestiende eeuw.

Het indrukwekkende negentiende-eeuwse interieur.

plex verkocht aan Woningstichting WSG, die plannen maakte voor herontwikkeling. In 2010 is gestart met de restauratie van het complex. De dakbedekking van de kapel was reeds verwijderd, toen WSG in financiële problemen kwam. Sindsdien is de bouwkundige staat van het complex steeds slechter geworden. Inmiddels zijn er plannen om een

vijfsterrenhotel te realiseren. De monumentale panden zullen in oude glorie worden hersteld en blijven behouden voor de stad. Vertegenwoordigers van de nieuwe macht kunnen hier in de nabije toekomst overnachten en de pracht ervaren van de Bredase historie.

Bouwhistorisch Onderzoek Binnenstad (BOB) gestart

Al enkele jaren wordt er in de binnenstad van Breda bouwhistorisch onderzoek gedaan, maar nu wordt dit systematisch aangepakt. De hele binnenstad van Breda wordt pand voor pand onderzocht. Er worden aantekeningen gemaakt over de bouwmassa om zo een aanzet te geven voor eventueel later, grondiger onderzoek. Ook in andere steden in Nederland en België wordt dit soort onderzoek verricht, onderzoek van groot belang voor de geschiedenis van de stad.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door het bureau Veerman Bouwhistorie. Bij bouwhistorisch onderzoek wordt een pand bekeken en er worden foto's, schetsen en tekeningen gemaakt. De bouwhistoricus is met name geïnteresseerd in oude constructies, muren, balklagen, kelders, de kap en relictten van oude interieurs. Van alle panden wordt ook archiefonderzoek verricht. De aanzet daartoe is gegeven door de bekende historicus Jac. van Hooydonk. Bouwhistorisch onderzoek heeft, behalve de vermeerdering van de kennis van de geschiedenis van de stad, ook praktische voordelen. De eigenaren en gebruikers weten op deze manier meer over de ouderdom van hun pand en hoe dit constructief in elkaar zit.

Beschermd Stadsgezicht Breda uitgebreid

Op donderdag 14 maart overhandigde Jan van de Voorde, plaatsvervangend directeur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, namens de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), aan Selçuk Akinci, wethouder cultuur van de gemeente Breda, het besluit tot aanwijzing van het nieuwe, uitgebreide beschermd stadsgezicht. Met dit besluit wordt een groot aantal straten uit de bouwperiode 1850-1940 toegevoegd aan het beschermde stadsgezicht Breda.

In *ErfgoedBrief* 13 van winter 2009-2010 schreven we hier al enkele uitgebreide artikelen over. In de negentiende eeuw ontwikkelde Breda zich tot een stad met allure, met brede straten en groene singels, bebouwd met herenhuizen. Wethouder Akinci: 'Het verhaal van de ontwikkeling van onze stad is niet alleen af te lezen aan de monumentale gebouwen, je vindt dat verhaal ook terug in de structuur van de straten en lanen en de vorm van de bebouwing. Vanaf nu kunnen we nieuwe ontwikkelingen ook beoordelen op de mate waarin ze passen in en zelfs bijdragen aan het historische karakter van de stad.'

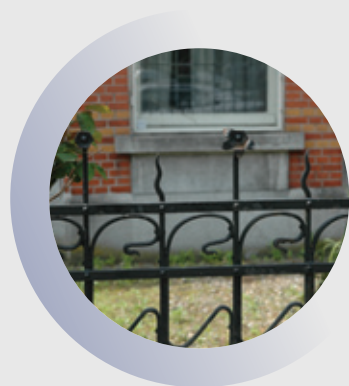
De filosofie van het voortuintje

links: **Het doorsnee voortuintje met een ijzeren hekje, een terrazzo-pad en een huis met een erker in villastijl.** midden: **Een zogenaamde groene muur.** rechts: **Voortuintjes aan de Baronielaan.**

Het archetypische voortuintje is vijf of zes meter diep en afgesloten door een ijzeren hek. Meestal zien we hier een centraal grasveldje, van de burens gescheiden door struiken. Een pad van klinkers of terrazzo leidt naar de voordeur. Huizen met voortuintjes zijn vaak ook voorzien van erkers. Aan de rand van de stad liggen vrijstaande villa's met heggen in plaats van ijzeren hekjes.

Het voortuintje is ontstaan in Engeland in de eerste helft van de negentiende eeuw. De elite woonde in landhuizen in een park. De welvaart nam toe en de nieuwe rijken konden zich een villa veroorloven, omgeven door een tuin. De rijkere burgerij woonde minstens nog in een herenhuis in een gesloten rij met een kleine voortuin. Het voortuintje was dus een statussymbool, afgeleid van het park van een landhuis. Voortuintjes kwamen alleen voor in de toenmalige buitenwijken. Het voortuintje symboliseerde ook het verlangen naar buiten, naar de vrije natuur. Het is moeilijk voor te stellen, maar de Baronielaan en de Zandberglaan lagen te midden van de akkers en de weilanden. Stedenbouwkundig vormden de voortuintjes een verbreding

Gerard Otten Het beschermd stadsgezicht Breda strekt zich nu uit over een groot deel van de stad binnen de singels en over de negentiende-eeuwse wijken en het voormalige dorp Ginneken. Een essentieel onderdeel van de negentiende-eeuwse wijken wordt gevormd door de voortuintjes. Laten we hier eens aandachtig naar kijken.

Een detail van een fraai Art-Nouveauekhe.

van het profiel van de weg en gaven ze meer ruimte voor groen. De tweede helft van de negentiende eeuw wordt het Victoriaanse tijdperk genoemd. De pas opgekomen burgerij met zijn strenge fatsoensnormen gaf de toon aan. Men was zeer preuts en het gezin werd geïdealiseerd. Het werd geïsoleerd van de maatschappij, gesymboliseerd door het voortuintje met zijn ijzeren hek met scherpe punten. Ook technisch gezien zijn deze hekken typisch voor

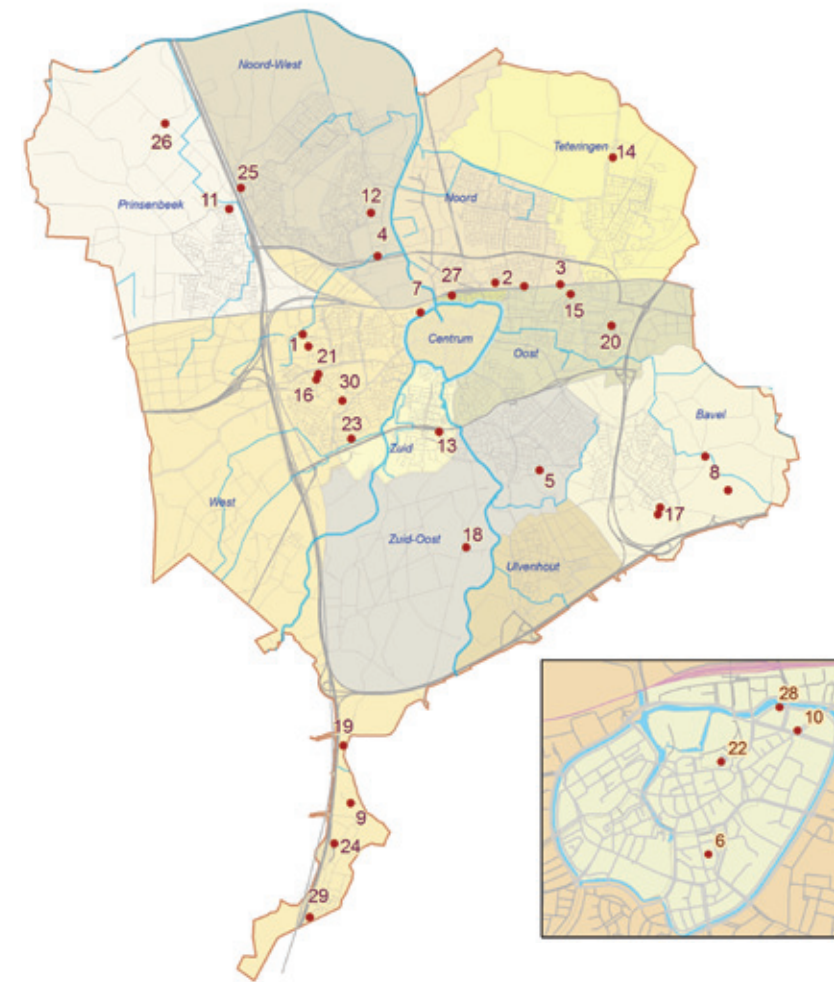
de negentiende eeuw. Monumenten, openbare gebouwen en kerken werden omgeven door grote ijzeren hekken.

Na de Tweede Wereldoorlog zijn veel voortuintjes in de versukkeling geraakt. Geparkeerde auto's belemmerden het zicht op het groen. Hekjes waren doorgeroest en werden opgeruimd. Soms werden heggen geplant die als groene muren de villa's volkomen afsloten van de straat. In de traditionele villawijk is particulier en openbaar groen één landschappelijke compositie en het uitzicht vanaf de straat op de voortuin gaat zo verloren. De voortuintjes worden nu echter weer gewaardeerd. Ze worden voorbeeldig onderhouden, soms door professionele groenbedrijven. We moeten bewust omgaan met het voortuintje. We houden hier daarom ook een pleidooi voor het herstel van ijzeren hekjes waar ze verloren zijn geraakt.

Een selectie uit het Archeologisch veldwerk in Breda in 2012

Lina de Jonge, Joeske Nollen en Erik Peters Op verschillende plaatsen is in 2012 archeologisch onderzoek uitgevoerd. In dit artikel beschrijven we enkele onderzoeken wat uitgebreider.

- 1) Heilaarstraat 184 en 241
- 2) Verlengde stationslaan Liniestraat
- 3) HOV langs spoor Terheijdenstr-Oosterhoutseweg
- 4) Hekven-Mijkenbroek
- 5) Valentijnlaan 48
- 6) Achter de Lange Stallen
- 7) Tramsingel
- 8) Gilzewouwerbeek Bolbergseweg
- 9) Diunt 1
- 10) Nieuwe Boschstraat
- 11) Beeksestraat 107 (P)
- 12) Franse Akker 11
- 13) Boeimeerweg 2
- 14) Hoeveneind 70 (T)
- 15) Tilburgseweg 16
- 16) Van Genkstraat 6-8
- 17) Roosbergseweg Noord (B)
- 18) Galderseweg 45
- 19) Rijsbergsebaan 9
- 20) Heusdenhoutseweg 32
- 21) Ettensebaan 23
- 22) Begijnhof Catharinastraat
- 23) Talmastraat Vermeulen
- 24) Hazeldonk windmolen
- 25) Zinkstraat 51
- 26) Weimersedreef 25 (P)
- 27) Spoorstraat-noord
- 28) Seeligsingel
- 29) Hazeldonk douane
- 30) Postillonstraat 45

Gilzewouwerbeek (Bavel)

De Gilzewouwerbeek ligt ten oosten van de Bolbergseweg bij Bavel. Bij Gilze lagen wouwers, visvijvers, die in de middeleeuwen vis leverden voor de keuken van de heer van Breda. De Gilzewouwerbeek liep door een van de wouwers net onder Gilze en dankt hieraan zijn naam. Ooit was dit een

Luchtfoto van proefsleuven langs de Gilzewouwerbeek.
(www.slagboomenpeeters.com).

De documentatie van het Beekdal van de Gilzewouwerbeek in een profiel.

kronkelende beek, maar reeds in het begin van de negentiende eeuw had hij al een tracé met lange rechte stukken met hier en daar een bocht of knik.

In het kader van natuurontwikkeling wordt de beek van de Bolbergseweg tot aan de Blookweg in zijn natuurlijke vorm teruggebracht. De nadruk van het archeologisch onderzoek in april 2012 lag op het in kaart brengen van de oude loop van de beek. Het beekdal is in kaart gebracht op basis van verschillende profielen. Er zijn verschillende restgeulen van de Gilzewouwerbeek aangetroffen, die waren opgevuld met zandige klei- en veenlagen. In de onderste veenlaag zijn koolstofdateringen gedaan. 11.960 tot 11.460 jaar geleden, met een speling van vijftig jaar, zijn deze geulen dichtgeslibd en stroomde er

Een stagiair documenteert een paalspoor bij het onderzoek Mijkenbroek.

geen water meer door. Vermoedelijk is de Gilzewouwerbeek tijdens de laatste ijstijd geblokkeerd door een dekzandrug en moest hij toen een andere loop gaan zoeken. Verder werden er archeologische sporen gevonden uit de negentiende en twintigste eeuw: greppels, ploegsporen en kuilen die te maken hebben met landbouw. Er zijn twee oudere structuren aangetroffen: een spieker (graanschuurtje) en een paalenrij, die mogelijk uit de ijzertijd (800 – 12 voor Christus) dateren. Vermoedelijk heeft in de buurt een nederzetting gelegen.

Mijkenbroek

Het bedrijventerrein Emer-Noord wordt herontwikkeld en op het voormalige Hollemanterrein aan de Mijkenbroek werden daarom enkele oude fabriekshallen gesloopt. Een gedeelte van het terrein was nog niet verstoord en hier is in maart 2012 archeologisch onderzoek uitgevoerd. We vonden sporen en vondsten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd (1500-nu). In het zuidwestelijke deel van het terrein zijn veel paalsporen, een aantal kuilen en greppels aangetroffen.

Een structuur herkenden we als vermoedelijk een bijgebouw uit de late middeleeuwen. Hier stond volgens het kadastrale minuutplan van 1824 een huisje. Mogelijk behoren de

De vele paalsporen, aangetroffen bij de opgraving Hoeveneind, zijn met behulp van vrijwilligers nauwkeurig onderzocht.

Onder: **Alle sporen in het vlak, aangetroffen bij de opgraving Hoeveneind, worden ingemeten en beschreven.**

aangetroffen sporen tot een voorloper van deze bewoning. Verder is de oude loop van de Bethlehemloop aangetroffen en een greppel die waarschijnlijk langs de verdwenen Leegstraat heeft gelegen.

Hoeveneind (Teteringen)

Bij archeologisch onderzoek in juni en december 2012 bij Hoeveneind 70 in Teteringen is een groot aantal paalsporen gevonden. Deze laten meerdere, elkaar opvolgende bewoningsfasen zien vanaf de late middeleeuwen. Verder vonden we een weggetje, resten van een potstal, een achttiende- of negentiende-eeuwse waterput, twee kelders en de gemet-

Het skelet van een rund, aan de Heilaarstraat.

selde funderingsresten van eerdere huizen op deze plek. In 1530 al lag hier het gehucht Steenberg. Waarschijnlijk gaat dit terug tot 1314, toen vergunningen om turf te winnen werden gegeven aan moerlieden uit Steenberg. De aangetroffen sporen geven dus inzicht in de aard en ouderdom van de nederzetting en het leven van moerlieden in de late middeleeuwen.

Heilaarstraat

Bij Heilaarstraat 184 en 241 worden vier nieuwbouwkavels uitgegeven en daarom zijn deze percelen in januari en maart 2012 archeologisch onderzocht. We vonden sporen uit de nieuwe tijd, zoals twee begravingen van runderen, kuilen en sporen van grondverbetering. Mogelijk staan deze sporen in verband met een herberg net ten zuiden van het plangebied, die in 1824 al bestond. De belegering van Breda van 1637 leverde sporen op van de buitenwal die hier was opgeworpen. Bij Heilaarstraat 184 vonden we aanwijzingen voor twee vierpalige spiekers (voorraadschuurtjes) uit de ijzertijd. Ten oosten van het terrein zijn al eerder huisplattegronden en

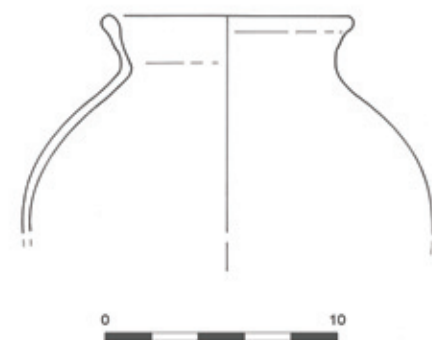
daarbij horende spiekers aangetroffen uit de ijzertijd.

Postillonstraat

De voetbalvereniging Groen-Wit aan de Postillonstraat in Princenhage krijgt nieuwe kleedkamers en het graven van de funderingsleuven werd archeologische begeleid. De oude naam van Princenhage is Mertersem, waarin het element 'heem' (nederzetting) zit. Dergelijke namen zijn gevormd vóór het jaar 1000. Dit wijst op oudere nederzettingen in dit gebied.

Er zijn drie greppels en een kuil uit de twaalfde eeuw gevonden. Deze sporen duiden op verkaveling of ontwatering van het gebied en mogelijk ook op agrarische activiteiten. Wellicht werd een erf begrensd door de aangetroffen greppels. In de greppels vonden we veel nederzettingafval, zoals fragmenten van kookpotjes, een maalsteen, huttenleem en verbrand bot. Dit wijst op bewoning in de nabije omgeving in de twaalfde eeuw. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat er tussen de negende en de dertiende eeuw grote verschuivingen plaatsvonden op de Zuid-Nederlandse zandgronden. In plaats van

Foto en tekening van een fragment van kogelpot aardewerk uit de twaalfde eeuw, gevonden bij Groen-Wit.

De sporen en profielen bij de Postillonstraat worden gedocumenteerd.

individuele boerderijen bij de eigen akker ontstonden er nederzettingen rond een centrale akker, aan de rand van het vruchtbare gebied. Er zou sprake kunnen zijn van een geïsoleerde ontginningsboerderij, maar het is dus ook mogelijk dat er in de nabijheid een nederzetting heeft gelegen. Vanwege het beperkte oppervlak dat is onderzocht kan hierover nog geen conclusie worden getrokken.

Ruitersbos

In juni 2012 is een onderzoek uitgevoerd bij Woonzorgcentrum Ruitersbos door BAAC bv. Hierbij is

een gracht aangetroffen van het landhuis Vredenburg, dat hier in de achttiende eeuw gelegen was.

Achter de Lange Stallen

Door ADC Archeoprojecten is in opdracht van de projectontwikkelaar in april en mei 2012 een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd bij Achter de Lange Stallen, midden in het centrum. Hierbij zijn zo veel sporen aangetroffen, dat het noodzakelijk zal zijn om, voorafgaand aan de geplande nieuwbouw, een vlakdekende opgraving te verrichten. Eerder al was een begraafplaats aangetroffen achter de Sint Joostkapel. Bij dit nieuwe onderzoek is de begrenzing vastgesteld van het grafveld, dat deels al was verstoord. Op de achtererven aan de Ginnekenstraat zijn sporen uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd aanwezig. Deze waren, verrassend genoeg, niet volledig verstoord door de funderingen van negentiende- en twintigste-eeuwse industriële bebouwing. Ook werden de funderingen in kaart

gebracht van de melkfabriek De Hoop uit 1915 en de kuiperij en houtzagerij Simons uit 1875.

Er werden twee boerderijen opgegraven van voor de negentiende eeuw. Meerdere bouwfases zijn teruggevonden. Een leuk gegeven, nu stadslandbouw tegenwoordig weer helemaal in de aandacht staat. Ook sporen van bewoning aan de Akkerstraat uit de zeventiende eeuw werden teruggevonden, ondanks de latere vestiging van een garagebedrijf in het begin van de twintigste eeuw. De gedempte Rulsloot, de oude begrenzing van het Ginnekenende, bevatte vondsten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. De vondsten varieerden van aardewerk uit de veertiende of vijftiende eeuw en later tot tonputten, beschoeiing en leren schoenen. Deze vondsten horen deels bij bewoning, voorafgaand aan (want oversneden door) de huizen aan de Akkerstraat. Mogelijk hoort een deel ook bij houten soldatenbarakken, die op deze plaats gestaan hebben voordat de huidige stenen Lange Stallen gebouwd werden.

De bossen, het grootste Nassaumonument van Breda

Gerard Otten Breda wordt omringd door grote bossen, die onderling weer verbonden worden door een heel stelsel van dreven. De stad heeft zijn aantrekkelijkheid voor een groot gedeelte te danken aan deze bossen en deze danken wij weer aan de Nassaus en de Oranjes. Zij vormen het grootste Nassaumonument van Breda.

De Nassaus verbleven vóór 1566 regelmatig op hun Burcht in Breda, het huidige Kasteel. De hof van Valkenberg, het Reigersbos (ten noorden van het Kasteel) en de Warande (de huidige Spinolaschans) dienden voor jacht en ontspanning. Reigers werden in de middeleeuwen door de adel beschouwd als een exquise lekkernij. De Hoeven van Ulvenhout, het Hout en Lies (de tegenwoordige Prinsenhoeven) en de bossen, zoals het Ulvenhoutsebos en het Liesbos, leverden inkomsten op. Sommige bossen zijn nieuw aangeplant voor de houtproductie. Graaf Hendrik III van Nassau liet bijvoorbeeld het Mastbos aanplanten. Het Sint Annabos is genoemd naar de eerste vrouw van Willem van Oranje, Anna van Buren. De historisch geograaf Karel Leenders heeft het over het 'landgoed Breda'. Kasteel, park, bossen en dreven vormden één groot complex, een landgoed zoals Wolfslaar, maar dan enorm uitgebreid. Deze bossen werden nog niet doorsneden door dreven. Na de Tachtigjarige Oorlog hadden de Oranjes, de opvolgers van de Nassaus, hun residentie meestal in Den Haag. Filips Willem, de oudste zoon van Willem van Oranje, kocht echter het slotje Bouvigne bij het Mastbos en liet hier enkele dreven aanleggen, onder andere de Bouvignedreef. Zijn jongere broer, prins Maurits, liet ten noorden van het Kasteel het Speelhuis bouwen en de Speelhuisslaan aanleggen.

boven: **De namen van de dreven in het Mastbos zijn aangebracht op naamborden, onder andere de Frederiksdreef. Prins Frederik was van 1840 tot 1881 eigenaar van de bossen rond Breda.**
 onder: **Het Mastbos is aangeplant door graaf Hendrik III van Nassau voor de houtproductie en de jacht.**

De Wilhelminaboom en het Kroningslaantje in het Mastbos herinneren aan de inhuldiging van koningin Wilhelmina in 1898.

zoals de Duivelsbruglaan, de Dr. Batenburglaan en de Liesboslaan. In de negentiende eeuw breidde Breda zich uit in de richting van de bossen. De relatie van Breda met de Nassaus werd tot uiting gebracht in straatnamen, zoals de Nassausingel, de Baronielaan en het Engelbert van Nassauplein. De relatie met de Nassaus en de Oranjes werd ook door Staatsbosbeheer levend gehouden, bijvoorbeeld door de naam Prinsenbossen en door de aanleg van het Kroningslaantje in het Mastbos.

De Nassaubossen

Sinds 2002 wordt gewerkt aan Breda Nassastad. De Nassaubossen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Staatsbosbeheer heeft veel aandacht voor culturele planologie. In het Mastbos zijn de namen van de dreven aangebracht op naamborden, onder andere de Bouvignedreef en de Frederiksdreef. Veel dreven in de bossen zijn de laatste jaren voorzien van nieuwe beplanting. Er zijn ook plannen het Engelse Park van prins Frederik in het Liesbos te renoveren. In 2015 zal het vijfhonderdjarig bestaan van het Mastbos stevig worden gevierd met ongetwijfeld veel aandacht voor de Nassaus.

Een residentiële landschap

Het imposante, samenhangende drevensysteem rond Breda hebben we te danken aan Willem III, prins van Oranje en koning van Groot-Brittannië. Hij liet het Kasteel voltooiën en de vestingwerken reconstrueren. De wallen en ook de Ginnekenweg en de Haagweg werden beplant met bomen. De bossen werden doorsneden en onderling verbonden door dreven (onder andere de naar hem genoemde Ryaal-dreef). Deze dienden voor de jacht, maar ook voor de houtproductie. Waarschijnlijk is deze ingreep geïnspireerd door wat de Zonnekoning, Lodewijk XIV, deed rond Parijs. Deze liet het paleis Versailles bouwen en omringde Parijs met een netwerk van jachtbossen en brede lanen (avenues). Dit wordt een residentiële landschap genoemd. Willem III was een felle tegenstander van Lodewijk XIV en probeerde de Zonnekoning naar de kroon te steken, kijk bijvoorbeeld

ook naar het paleis van Kensington bij Londen en naar paleis het Loo op de Veluwe.

Tot 1795 werden de bossen beheerd door de Nassause Domeinraad. Later waren ze eigendom van Prins Frederik, de tweede zoon van koning Willem I. Hij liet onder andere het Jachthuis bouwen in het Liesbos en hier het Engelse park aanleggen.

Staatsbosbeheer

In 1899 kwamen de bossen rond Breda onder het Staatsbosbeheer. De aanvankelijke doelstelling was houtproductie. Natuurbescherming, recreatie en ontwikkeling van nieuwe natuur werden echter steeds belangrijker. Een gedeelte van de Nassause Domeinen is nu eigendom van de gemeente Breda, zoals het Valkenberg en veel verbindende dreven,

ErfgoedBrief Breda gaat digitaal!

Wilt u in de toekomst de digitale nieuwsbrief ontvangen mail dan naar erfgoedbrief@breda.nl.

Colofon

De **ErfgoedBrief** Breda was een uitgave van de gemeente Breda.

De **ErfgoedBrief** Breda werd tot nu toe toegezonden aan bewoners van monumenten in Breda en andere belangstellenden. Wilt u in de toekomst de digitale nieuwsbrief ontvangen die de opvolger zal zijn van deze **ErfgoedBrief**, mail dan naar erfgoedbrief@breda.nl.

Losse exemplaren van deze **ErfgoedBrief** zijn nog verkrijgbaar bij Stadsarchief Breda, Breda's Museum, de Grote Kerk, verschillende vestigingen van de Bibliotheek Breda, Heemkundemuseum Paulus van Daesdonck in Ulvenhout, Princenhaags Museum, Museum De Rijf in Prinsenbeek, Heemschuur De Stee in Teteringen en diverse boekhandels.

Redactie: Marc Berends en Gerard Otten
Vormgeving: Elske Verharen, x-hoogte, Tilburg
Opplage: 3400 exemplaren
 Afbeeldingen op pagina 1 zijn afkomstig uit de collectie van het Breda's Museum, het Stadsarchief Breda en de Directie Ontwikkeling. Overige afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie van de Directie Ontwikkeling, tenzij anders vermeld.